

part of readership – people, who has special cultural traditions, who are eager to clear out author's hints and references to the prototext.

Keywords: *Liudmyla Starytska-Cherniakhivska, historical drama, Bible, traditional images, motives, intertextemes, quotations, allusions, Herod, Cain, Judas, Solomon, Noah, David.*

УДК 82.091

Ольга МІРОШНИК

МИКОЛА ГОГОЛЬ ТА МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ ПРО ТАРАСА БУЛЬБУ: СВОЄРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОДНОГО СЮЖЕТУ

У статті проаналізовано повість Миколи Гоголя «Тарас Бульба» і драму Михайла Старицького «Тарас Бульба» («Під Дубном»). Роботі над повістю М. Гоголь присвятив близько десяти років, зрештою значно розширивши першоваріант твору. М. Старицький, працюючи над цим сюжетом упродовж майже сімнадцяти років, пройшов шлях від його інтерпретації (створення лібрето для однойменної опери М. Лисенка) до оригінальної творчості, що її результатом стала драма на сім дій. Обидва твори мають однаковий сюжет: національна зрада і синовбивство. Втім, у процесі глибшого дослідження виявлено, окрім численних збігів, певні відмінності в зображенні перебігу подій, а також деякі відмінні особливості художнього трактування образів у повісті і в драмі. Вочевидь, що ці відмінності зумовила, насамперед, відмінність художнього світогляду митців (М. Гоголь – романтик, М. Старицький – реаліст). Повість М. Гоголя не відбиває якогось конкретного часу, її герої також не мають реальних історичних прототипів, вони постають як герої народного епосу з усіма притаманними їм характеристиками. Твір пройнято духом поетики романтизму (ідеалізація дійсності, гіперболізація образів,

загострення пристрастей і ситуацій). М. Гоголь прагне відобразити сам дух епохи національних змагань, виображуючи його через розлогі описи, історичні екскурси, інтер'єри, пейзажі, характери героїв. У драмі М. Старицького реалістично точно й достовірно, психологічно глибоко виписано характери й ситуації, обставини й час подій – автор зображує конкретних героїв у конкретних обставинах, прагне глибини їх психологічного аналізу. Їхні почуття, емоції, вчинки у драмі зображено реалістично точно, конкретно, психологічно вмотивовано. Дві мистецькі інтерпретації одного сюжету підкреслюють його надчасову актуальність в українському національному вимірі.

Ключові слова: повість, драма, сюжет, характер, інтерпретація, героїчний епос, поетика романтизму, романтик, реаліст, психологічний аналіз, портрет, пейзаж, репліка, ремарка.

Постановка проблеми. Мистецький інтерес до одвічної дилеми – почуття чи обов'язок, особисте чи суспільне – є непроминущим. Його одвіку пробуджувала сама історія, яка щоразу ставила українця на граничну межу цього вибору. Українські митці ХІХ століття (і романтики, й реалісти) досить активно змальовували різні моделі такої ситуації у своїх творах. Пригадаймо хоча б «Саву Чалого» та «Переяславську ніч» М. Костомарова, чи «Чорну раду» П. Куліша, чи «Гайдамаків» Т. Шевченка. На цьому тлі вирізняються два твори, в основу яких покладено один і той же сюжет – батько вбиває сина за національну зраду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському літературознавстві в різний час багато дослідників звертались до вивчення творчості М. Гоголя та М. Старицького. Втім, у величезному масиві цих досліджень не виявлено порівняльного аналізу повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» та однойменної драми М. Старицького. Отже, проведення такого дослідження зумовив значний науковий інтерес.

Метою цієї статті є аналіз повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» і драму М. Старицького «Тарас Бульба» («Під Дубном») з погляду збігів та відмінностей у зображенні перебігу подій, у художньому трактуванні образів і ситуацій в обох творах.

Виклад основного матеріалу. Роботі над повістю «Тарас Бульба» М. Гоголь присвятив близько десяти років [1, 123]. Вперше видавши «Тараса Бульбу» у збірці «Миргород» (1835 р.), письменник

упродовж наступних семи років далі працював над твором, доповнивши його трьома розділами й докладнішими описами. Цей поширений варіант повісті було видано 1842 р. [2, 345].

М. Старицького інтерес до історії Тараса Бульби та його синів, попри цензурні перепони, не полишав упродовж сімнадцяти років. Як відомо, все почалося з суто технічної роботи над повістю М. Гоголя, результатом якої стало лібрето для однойменної опери М. Лисенка 1880 р. [3, 697]. Втім, вочевидь, ця тема так захопила М. Старицького-інтерпретатора, що він звернувся до неї, вже як митець-драматург, двічі. 1883 р. вийшла його драма «Тарас Бульба» («Під Дубном») на 5 дій. Її постановку відразу заборонила цензура, побачивши в ній «відтворення побуту вільного козацтва Запорозької Січі [3, 697]». І, мабуть, не лише і не так цензурна перепона, як невдоволений інтерес митця до цього сюжету спонукав його 1897 р. повернутися до історії Тараса Бульби й підготувати нову редакцію драми, вже на сім дій. Саме в цій редакції твір увійшов до репертуару українського театру, його було дозволено до постановки того ж року [3, 697].

Повість М. Гоголя не відбиває якогось конкретного історичного часу, його визначено приблизно – десь перед Хмельницьким; її герої також не є реальними історичними особами. Загалом, твір має багато спільного з героїчним епосом, зокрема з поетикою українських дум. Свого часу М. Гоголь виявляв дослідницький інтерес до українських пісень, у статті «Про малоросійські пісні» визначивши і власну мистецьку настанову, яка пояснює також специфіку художнього моделювання простору й часу в повісті «Тарас Бульба»: «Історик не повинен шукати в них вказання дня і числа битви або точного пояснення місця, вірної реляції [2, 346]», але особливий інтерес у піснях мають становити «справжній побут, стихії характеру, всі найтонші відтінки почуттів, хвилювань, страждань, радощів описуваного народу [2, 346]». Отож, саме таку естетичну основу має повість «Тарас Бульба», створена цілком у дусі поетики романтизму (ідеалізація дійсності, гіперболізація характерів, загострення пристрастей і ситуацій). Умовне історичне тло увиразнює глибоку внутрішню боротьбу і відтак складний, трагічний вибір героїв. Власне, до внутрішніх пристрастей, багатовимірних душевних колізій прикуто мистецьку увагу Гоголя-романтика. На переконання В. Шевчука, з яким не можна не погодитись, «твір можна назвати епосом,

а не історичним романом, цим «Тарас Бульба» і відрізняється від попередніх, сучасних і наступних історичних творів тієї доби, тобто Гоголя тут цікавила більше поетична, як фактологічна історія України... Недаремно Пушкін бачив у «Тарасі Бульбі» картину, гідну Гомера[2, 346]». Письменник прагне відобразити сам дух епохи національних змагань, виображуючи його через розлогі описи, історичні екскурси, інтер'єри, пейзажі, характери героїв. Власне, ці характери не мають виразних індивідуальних рис, вони, швидше, постають як герої народного епосу з усіма притаманними їм характеристиками.

М. Старицький же у драмі «Тарас Бульба» реалістично точно й достовірно виписує характери й ситуації, обставини й час подій. Він зображує конкретних героїв у конкретних обставинах. Це індивідуалізовані характери, автор прагне глибини їх психологічного аналізу. Їхні почуття, емоції, вчинки у драмі зображено реалістично точно, конкретно, психологічно вмотивовано. Щоправда, специфіка драматичного жанру накладає певні обмеження на обсяг і глибину описів, психологічних характеристик, портретів, пейзажів тощо. Там, де в М. Гоголя розлогі історичні екскурси, описи тощо, у М. Старицького дія розгортається стрімко й послідовно. Пісні, які слугують глибшому розкриттю характерів (Тарас, Андрій, Марильця) або ж динамічному розгортанню дії (як, наприклад, пісня-звістка кобзаря), органічно вплетено в перебіг подій. Якщо М. Гоголь занурює читача в буремну епоху звитяжних національних змагань через розгорнені пейзажі, портрети (здебільшого внутрішні), якнай докладніший опис битв, розгорнені монологи тощо, то М. Старицький-драматург максимально застосовує доступні йому засоби для якомога докладнішого змалювання подій та їх обставин (авторські ремарки, репліки дійових осіб), для характеристики дійових осіб (знову, ремарки, репліки дійових осіб, їхні монологи, діалоги). Якщо Гоголь-романтик цілком зосереджений на зображенні самого духу епохи, бурхливих подій та людських пристрастей, то Старицький-реаліст відразу «прив'язує» читача до місця, обставин і часу дії, вже в першій авторській ремарці стисло, але водночас об'ємно, панорамно змалюючи господу Тараса Бульби, де починають розгортатися події: «Дворище Тараса. Справа – будинок, зліва – рублена комора. Просто на завісі – клуня з скиртами хліба, за будинком і між пристановками – садок, колодязь, верби. День[4, 295]». Так само стисло, але реалістично ви-

черпно М. Старицький змальовує кожне місце подій (табір під Дубном, палац польського воеводи тощо), точно вказує їх час («Спочатку вечір, потім ніч [4, 314]»). М. Гоголь не змальовує докладно ні господи Тараса Бульби, ні довколишнього оточення героїв у інших епізодах повісті. Втім, докладно виписує інтер'єр світлиці господаря, де той приймає своїх гостей, спочатку зауваживши: «Светлица была убрана во вкусе того времени, о котором живые намеки остались только в песнях да в народных думах... во вкусе того бранного, трудного времени, когда начались разыгрываться схватки и битвы на Украине за унию [5, 5]» і відтак змальовує інтер'єр, який, справді, характеризує не так її господарів, як дух тієї епохи. Подвір'я ж Тараса Бульби письменник змальовує кількома скупими, але промовистими штрихами: «Месяц с вышины давно уже озарял весь двор, ...густую кучу верб и высокий бурьян, в котором потонул частокол, окружавший двор [5, 11]». Цей нічний опис-пейзаж, ніби навмисне приховавши все буденне, матеріальне й несуттєве, увиразнює козацьку вдачу господаря, його неприхильність до селянського способу життя, що вкрай емоційно засвідчує і сам герой: «Какого дьявола мне здесь ждать? Чтоб я стал гречкосеем, домоводом, глядеть за овцами да за свиньями да бабиться с женой? Да пропади она: я козак, я не хочу!.. На что нам эта хата? К чему нам все это? На что эти горшки и фляжки? [5, 7]». Також М. Старицький точно вказує час початку розгортання подій, зображуючи фрагмент обжинкового обряду [див.: 4, 297].

Отже, вже від початку помітними є певні розбіжності структурування подій у сюжетних схемах повісті М. Гоголя і драми М. Старицького (як, наприклад, розбіжність початкових сцен), а також відмінності в зображенні деяких героїв. Повість М. Гоголя розпочинає сцена зустрічі Тараса Бульби з його синами. На початку драми М. Старицького зображено приготування в господі Тараса Бульби до приїзду його синів. Вже від дії першої драми психологічно глибше, ніж у Гоголя, розкрито образ Насті, дружини Остапа. У повісті Гоголя Настя – «бедная старушка, привыкшая к таким поступкам своего мужа [5, 7]». Вона цілком підвладна волі свого чоловіка, і єдине її право – сумувати, плакати, жити спогадами про колишнє скороминуще щастя подружньої любові та любові до своїх ще маленьких синів. Нині ж «она была жалка, как всякая женщина того удалого века [5, 11]», чий почуття, свободу, здатність радіти життю

вбили ще в зародку грубість, бурхлива вдача її чоловіка, цілком спрямованого на вільне, розгульне козацьке життя. І тепер Настя – «какое-то странное существо в этом сборище безжженных рыцарей, на которых разгульное Запорожье набрасывало суровый колорит свой [5, 11]». Єдине не атрофоване почуття – безмежна любов до синів – нині заповнило всю її душу, і вона «с жаром, с страстью, с слезами, как степная чайка, вилась над детьми своими [5, 11]». Настя у драмі Старицького – також «старенька» жінка, але її образ не замкнено в рамках жалюгідної, покривдженої життям і людьми істоти. Настя – мудра жінка, яка розуміє і приймає свою жіночу долю – «цілий вік нудитись... кипіти на вогні за все, що... любо та мило, кипіти та справляти похорон [4, 296]». Вона свідомо своїх теперішніх утрат і мислить їх як вище накреслений шлях, що його вона мусть пройти в цьому житті: «От і мої молодощі пролинули теплою хвилиєю, і кохання всміхнулося веселкою, зараз же буря одірвала від мене мою дружину і понесла її по широких степах, по темних лісах під списи та муки. Тільки й утіхи було, що в моїх синах-соколах: всю свою душу положила в них, серце цілком віддала, та й тих одірвали [4, 296]». Життя – це бурхливе море, в ньому все змінне і плинне, доля людська підвладна життєвим законам. Так усвідомлює своє буття Настя у М. Старицького. Її любов до синів є не лише проявом материнського інстинкту, який заповнив ущерть Настину істоту у М. Гоголя. Це більш усвідомлене почуття, і Старицький виписує його значно детальніше і психологічно глибше, ніж Гоголь. Настя у драмі Старицького розрізняє двох своїх синів, вона любить їх обох, але дещо по-різному. Найбільше її материнське серце прихильне до Андрія: «Андрійчик мій любесенький вже юнак юнаком... Ох, дитиночко моя ріднесенька, квіточко красна! Що ж воно ласкаве та мовчазне було [4, 296]», і в цих словах уже криється зав'язка тієї трагедії, яку, мабуть, передчуває мати – втрати найлюбішої дитини. Остап – також її любий син: «І Остап – мій голубчик, тільки не такий ласкавий, а понурий більше, мовчазний якийсь [4, 296]», але цей нюанс розрізнення на більше і менше любого тут є неприхованим. Взагалі, Настя у драмі М. Старицького – активна учасниця подій. У деяких сценах її репліки є пророчими, як, наприклад: «На погибель везеш, на погибель! Однімаєш од мого лона моє породження [4, 311]», – так каже Настя Тарасові у хвилини прощання з синами. Власне, її

плач-тужіння за синами під час їхнього сну викликає пророче видиво, яке виображує зародження й розвиток Андрієвих любовних стосунків з красунею-полячкою Марильцею та віщує трагічну долю Андрієві, насичує тривожним колоритом усі дальші події. Сповнена трагічних передчуттів, Настя у хвилину від'їзду синів намагається, ніби всупереч самій долі, залишити Андрія («Хоч сього віддай мені, або вирви краще з цих грудей серце та розтопчи ногами [4, 312]»), цим спонтанним, емоційним пориванням посилюючи загальне тривожне передчуття у творі.

Окрім уже згадуваної розбіжності початків розгортання подій в обох творах, можна спостерегти ще низку відмінностей. Наприклад, у повісті М. Гоголя Дмитро Товкач – «есаул», тобто командир загону у козацькому війську XVI ст. Він приходить до оселі Тараса Бульби як «старый его товарищ[5, 6]», один із гостей, запрошених на бенкет, і йому Тарас представляє своїх синів. У М. Старицького Товкач (без імені) – «Тарасових літ, картавить [4, 294]» (так лаконічно характеризує його автор у переліку дійових осіб), він разом з Тарасом іде на Савур-могилу «виглядати молодих паничів [4, 296]» – Остапа й Андрія, котрих чекають усі. Жид Янкель перебуває в оселі Тараса, чого немає в повісті М. Гоголя, котрий акцентує презирливе й навіть вороже ставлення українців до жидів: «Как? чтобы запорожцы были с вами братья? Не дождетесь, проклятые жидаы! В Днепр их, панове! Всех потопить, поганцев! [5, 36]». Щоправда, дійові особи драми також висловлюють своє негативне ставлення до жидів, але не так радикально, як у М. Гоголя (Товкач: «А подавись ти, щоб я невірї став братом [4, 299]»).

Сцени зустрічі Тараса Бульби з синами у повісті й у драмі є цілком ідентичними, проте даліше розгортання дії має певну відмінність. У драмі Остап і Андрій перевдягаються з бурсацького в козацьке вбрання під час банкету на честь їхнього повернення. Власне, це є етап дійства, він символізує щось на зразок ініціації – перехід до козацького життя. Цей епізод є і в повісті, коли сини після банкету і відпочинку так само перевдягаються в козацьке вбрання і вирушають на Січ. Але М. Гоголь не акцентує його так, як це робить М. Старицький.

Щодо образів Остапа й Андрія, обидва автори змальовують їх суголосно, підкреслюють особливу прихильність Андрія до матері, Остапа – до батька. Лише можемо спостерегти різну глибину роз-

криття цих двох характерів. М. Гоголь зображує братів відокремлено, розрізнено, розкриває їхні характери через розлогі авторські характеристики, стислі репліки героїв та їхні вчинки. М. Старицький розкриває сутність цих двох характерів у їх тісній взаємодії, чим увиразнює яскравіше, ніж М. Гоголь, їхнє протистояння, взаємосуперечність, що їх зумовлюють різні типи світогляду героїв, їхні відмінні психотипи. Саме у розмові Остапа й Андрія (дія перша, одміна 2, вихід II) проявляється докорінна відмінність, суперечність цих двох характерів, що виливається в певне протистояння між братами. Тим часом М. Гоголь майже не розкриває їхніх взаємин, лише побіжно зображує Остапове братнє співчуття до мертвого Андрія («Пристально поглядел мертвому в очи Остап. Жалко ему стало брата [5, 92]»). Так само детальніше М. Старицький зображує взаємини Остапа й Андрія з матір'ю. Наприклад, у сцені прощання Андрій виказує більшу, ніж Остап, прихильність до матері – це виявляється у його стосунках з нею («Цілує у неї руку і лащить [4, 309]»). Остап весь час тримає дистанцію, не піддається на материні емоції, цим підкреслюючи свою козацьку вдачу: «Не треба мені, мамо, голови мочити в золійнику: виміють її дрібні дощі, а розчешуть густі терни [4,309]». Духовно він ближчий до батька, прагне наслідувати його: «Молодець батько! На такій перині – і зараз захріп. Треба і собі призвичатись [4,310]». Цікаво, що М. Гоголь прощальний сум і жаль до матері вкладає в душу Остапа: «Он душевно был тронут слезами бедной матери, и это одно только его смущало и заставляло задумчиво опустить голову [5, 15]». Андрій же після прощання з матір'ю цілком зосереджений на своїх любовних почуттях, детально згадуючи та знову переживаючи історію своїх стосунків з красунею-полячкою [див.: 5, 16 – 18]. Отож, Тарас Бульба, Остап і Андрій вирушають на Січ. Цей епізод є в обох творах і саме він завершує дію першу драми М. Старицького.

Дію другу свого твору драматург розпочинає описом подій у таборі під Дубном. У повісті М. Гоголя цьому передує детальний опис мандрівки Тараса та його синів на Січ (три дні степом, поромом через Дніпро три години), так само детальний опис передмістя Січі та ще докладніше змалювання власне Січі й перебування там Тараса, Остапа й Андрія впродовж майже тижня. Письменник змальовує штиб життя запорожців, їхні звичаї, зображує дві сторони

Січі. Одна – це гульбятство, пияцтво, безвідповідальність. Інша – це Січ як демократична й чітко організована військова структура, якою вона стає в екстремальні моменти. У повісті змальовано внутрішні інтриги в боротьбі за владу й вибори кошового отамана (також активну участь Тараса Бульби в цих подіях). Водночас, зображено єдність у дії всього січового товариства заради спільної мети: «И вся Сечь молилась в одной церкви и готова была защищать ее до последней капли крови [5, 25]», злагодженість дій під час підготовки до воєнного походу («весь колебался и двигался живой берег[5, 33]»). Звістка про польсько-жидівські безчинства на гетьманщині (в Східній Україні) викликає монолітну єдність запорожців у думках і діях: «Всколебалась вся толпа. Сначала пронеслось по всему берегу молчание, подобное тому, как бывает перед свирепую бурей, а потом вдруг поднялись речи, и весь заговорил берег [5, 35]». В цьому епізоді автор талановито розкриває психологію натовпу, зокрема момент трансформації почуття благородного гніву в єдину рішучу дію всієї маси: «Как! чтобы жида держали на аренде христианские церкви! чтобы ксендзы запрягли в оглобли православных христиан!..» Зашумели запорожцы и почували свои силы. Тут уже не было волнений легкомысленного народа: волновались все характеры тяжелые и крепкие, которые не скоро накалялись, но, накалившись, упорно и долго хранили в себе внутренний жар. «Перевешать всю жидову!..» – Слова эти, произнесенные кем-то из толпы, перелетели молнией по всем головам, и толпа ринулась на предместье с желанием перевешать всех жидов [5, 35]». Втім, наразі пробуджено деструктивну пристрасть, адже гнів породжує загальне жадання кривавої помсти, розбухує небезпечну стихію людських негативних пристрастей, яка в будь-який момент може стати неконтрольованою. М. Гоголь вловлює цей тонкий нюанс і показує, як запорозьким ватажкам (зокрема й Тарасові Бульбі) вдається скерувати згуртоване жаданням кривавої помсти козацтво на досягнення потрібної мети й організувати розбухану людську стихію в чітку структуру, об'єднану спільним прагненням: «Теперь уже все хотели в поход, и старые, и молодые; все, с совета всех старшин, куренных, кошевого и с воли всего запорожского войска, положили идти прямо на Польшу, отмстить за все зло и посрамление веры и козацкой славы[5, 37]». Саме цей гнів і прагнення помсти викреста-

лізуються в рішення спрямувати козацьке військо до міста Дубна. Козаки беруть місто в облогу. Всі ці описи й події, що їх змальовує М. Гоголь, М. Старицький випускає і «переносить» своїх героїв (Тараса, Остапа, Андрія) з рідної домівки відразу до козацького табору під Дубном, за місяць від початку облоги міста.

Обставини й послідовність дальших подій в обох творах також мають певні відмінності, варті уваги. Отож, у повісті М. Гоголя Тараса Бульбу призначено наказним отаманом частини козацького війська, що лишилась під Дубном тоді, коли інша частина вирушила навздогін татарам, які пограбували Січ і взяли в полон козаків. У драмі М. Старицького Тараса обрано кошовим отаманом, і то значно раніше (вже на початку дії другої Кукубенко каже про це обрання як про давно звершений факт). Потім Остапа обирають курінним отаманом. Інакшою є послідовність цих подій у повісті М. Гоголя: спочатку Остап стає отаманом уманського куреня (після загибелі отамана Бородатого), згодом Тараса Бульбу обрано наказним отаманом. Обидві ці події у М. Гоголя відбуваються вже після Андрієвої зради. У драмі ж М. Старицького Андрій є свідком і учасником цих подій, переходить до поляків він значно пізніше.

Отже, Остап стає курінним отаманом. У повісті це відбувається під час бою, в короткій перерві, коли стає відомо про загибель Бородатого – попереднього отамана Уманського куреня. Остап цілком адекватно поводить себе в цій ситуації, розуміючи недоречність будь-яких церемоній в цей драматичний момент: «...сняв шапку, всех поблагодарил козаков-товарищей за честь, не стал отговариваться ни молодостью, ни молодым разумом, зная, что время военное и не до того теперь, а тут же повел их прямо на кучу и уж показали им всем, что недаром выбрали его в атаманы [5, 71]». У драмі – це окрема сцена, де зображено традиційний, урочистий обряд обрання. Остап, за звичаєм, тричі відмовляється, промовляючи: «Але я, панове браття, молодий ще на літа, розумом ще не окріп... між нами є багато поважніших і достойніших за мене (Відпиха палицю) [4, 317]». І лише після традиційного прохання громади втретє Остап погоджується, дякує громаді за таку шану і просить Божого благословення.

Далі Тарас частує присутніх, виголошуючи тост про братню любов і єднання супроти ворога, про пріоритет загальнолюдських, громадських цінностей над особистими інтересами. Цей

тост у драмі об'єднує дві промови Тараса Бульби з повісті М. Гоголя: першу – Тарасів тост на честь його обрання наказним гетьманом і другу – його звернення до козаків перед боєм з поляками. У повісті М. Гоголя це розлога промова, яка пробуджує козацький дух, почуття національного єднання і братерства. Тарас Бульба виголошує цю промову, вже знаючи про Андрієву зраду, і тому читач сприймає його слова як свідоме самовизначення, чітке окреслення власної позиції стосовно сина-зрадника – як, наприклад: «Нет уз святое товарищества! Отец любит свое дитя, мать любит свое дитя, дитя любит отца и мать. Но это не то, братцы: любит и зверь свое дитя, но породниться родством по душе, а не по крови может один только человек [5, 82 – 83]». Далі Тарас говорить про зрадництво як поширене явище і, вочевидь, перед його внутрішнім зором у цю хвилину стоїть Андрій: «Перенимают черт знает какие бусурманские обычаи; гнушаются языком своим... Милость чужого короля, да и не короля, а паскудная милость польского магната... дороже для них всякого братства [5, 83]». Промовець виголошує власний безкомпромісний вибір стосовно зрадників (між рядками – насамперед Андрія): «Пусть же знают они все, что такое значит в Русской земле товарищество! [5, 83], цими словами утверджуючи власний пріоритет – громадське понад особисте. Цю промову Тараса Бульби у повісті наснажено таким потужним внутрішнім переконанням, такою душевною силою, яка виростає з його особистої трагедії, що «всех, кто ни стоял, разобрала сильно такая речь, дошед далеко, до самого сердца [5, 83]». Слова Тарасові пробуджують звияжний дух козаків, і вони виступають у бою як потужна, непереможна сила, «наводя изумление на неприятеля, не могшего понять, как стреляли казаки, не заряжая ружей [5,84]». Таку ключову роль грає промова Тараса Бульби у повісті М. Гоголя. Чого не можна сказати про відповідний епізод у драмі М. Старицького, де схожу Тарасову промову, хоч вона також має дух патріотизму, сприймаємо лише як суто формальний епізод, як логічне завершення обряду обрання Остапа курінним отаманом [див.: 4, 318 – 319].

У драмі М. Старицького кобзар приносить звістку про те, що «татари грабежем і пожежею перейшли придніпровський край, дочувшись, що братчики пішли на прогулянку [4, 320]». Читаємо у М. Гоголя: «Из Сечи пришла весть, что татары во время отлучки

казаков ограбили в ней все, вырыли скарб, который втайне держали казаки под землею, избили и забрали всех, которые оставались, и со всеми забранными стадами и табунами направили путь прямо к Перекопу [5, 73]». Цю звістку приносить до табору під Дубном козак Максим Голодуха – він єдиний вирвався з татарського полону, втік від татарського переслідування. Саме після цієї звістки виникає протистояння між кошовим отаманом (він закликає козаків зняти облогу міста й вирушити навздогін татарам, аби відібрати награване й визволити полонених побратимів) і Тарасом Бульбою (він оскаржує заклик кошового, вважає за необхідне далі вести облогу і в своєму переконанні готовий піти проти всіх – «Один остаюсь! [5, 75]»). Відтак ухвалюють компромісне рішення (за порадою найстарішого запорожця Касьяна Бовдюга) поділити військо на дві частини і спрямувати одну, під проводом кошового, навздогін татарам, другу ж лишити під стінами міста й наказним отаманом у ній обрати Тараса Бульбу. У драмі М. Старицького дещо змінено цей епізод. Так само постає дилема: дальша облога Дубна чи гонитва за татарами, проте розстановка сил тут інакша. У питанні про дальші дії козацького війська виникає протистояння між найстаршим козаком Шилом (він радить зняти облогу й вирушати в погоню) та Кукубенком (він, як Гоголів Тарас Бульба, категорично наполягає на дальшій облозі міста й готовий аж до крайніх заходів: «Один-сам тут зостанусь [4, 336]»). Проте мудрий і прозорливий кошовий отаман Тарас Бульба залагоджує цей конфлікт компромісним рішенням, яке задовольняє всіх: «Добудемо ми місто, братів визволимо та вночі при світлі і рушимо мерщій за татарами [4, 337]».

В цій же сцені у драмі кобзар повідомляє сумну звістку про Настю, котра стужилася за синами й за чоловіком: «Туга зігнула її, очі не висихають од сліз; нудиться серцем за тобою, пане, за своїми синами-соколами [4, 320]». Ця звістка розчулює всіх («Остап і Андрій слухають журно; Андрій крадькома втира очі [4, 321]», Тарасів «голос тремтить, але Тарас пересилує [4,321]»). Далі кобзар докладніше розповідає про Настине життя: вона ходила на прощу до Києва, а нині збирається оселитися в монастирі, «щоб у власниці скінчити свій натружений вік [4, 320]». Тарасові й синам кобзар передає Настине благословення – хрестики від печерських святих. Цих подій і обставин не змальовано у повісті М. Гоголя. Взагалі, слід зазначи-

ти, що Тарас у Старицького значно емоційніший, ніж Гоголів Тарас Бульба, він здатний на слабкість і на розчулення, трепетно і з повагою ставиться до дружини (як, наприклад, у цій сцені) або ж раніше, у сцені прощання перед від'їздом на Січ: «Вона збожеволіла од горя. Насте! Опам'ятайся!» (Підніма, бережно передає челяді). «А! Мати!» (Змахнув сльозу). «Гайда тепер! З богом! [4, 313]». Щоправда, М. Гоголь також зображує один епізод слабкості Тараса Бульби (у Варшаві, перед стратою Остапа), але розкриває його душевний стан у цей момент психологічно не досить непереконливо [див.: 5,102].

Аж тепер, значно пізніше в перебігу подій, ніж М. Гоголь, М. Старицький зосереджується на душевному стані Андрія – виводить його на кін і дає змогу висловити всі думки й почуття. Андрій тужить за матір'ю, йому болить її безталанна доля; з острахом і трагічним передчуттям він намагається прозирнути в майбутнє, побачити там власну долю. Ніч, яка настає, вивільняє міцно закорінене в Андрієвій душі, глибоко затамоване, заховане вдень, почуття-пристрасть до красуні полячки: «Ні січа, ні буря, ні пекельні жарти не вивітрять гадок з голови, і вони, свавільні, літають собі над її будинком у Києві і плетуть неосяжливі мрії [4, 321]». Ці почуття є цілком співзвучними з почуттями Гоголевого Андрія, для якого образ красуні також є незабутнім: «Все минувшее, все, что было заглушено нынешними козацкими биваками, суровою бранною жизнью, – все всплыло разом на поверхность, потопивши... настоящее... Вновь сверкнули в его памяти прекрасные руки, очи, смеющиеся уста... Нет, они не погасали, не исчезали в груди его, они посторонились только, чтобы дать на время простор другим могучим движениям; но часто, часто смущался ими глубокий сон молодого козака, и часто, проснувшись, лежал он без сна на одре, не умея истолковать тому причины [5, 46]». Отже, Андрій (герой обох творів) живе цим почуттям, воно панує в його душі й зумовлює його вчинки.

Як у повісті, так і в драмі служниця татарка повідомляє Андрієві про те, що панночка в Дубні й голодує. Але М. Старицький доповнює зміст цієї розмови запевненням татарки, що панночка пам'ятає Андрія, тужить за ним і кохає його (цього немає у відповідному епізоді повісті). Слова служниці ще більше розпалюють вогонь кохання в Андрієвій душі, роблять його окрилим, безмежно щасливим і готовим на будь-яке звернення заради коханої:

«Ох, яке щастя! Моя царице! Моя зоре прекрасна! Цілий світ їй під ноги!! [4, 324]». М. Гоголь змальовує зустріч Андрія з татаркою дещо в іншій тональності. Не безмежне щастя від взаємного кохання, а емоційний шок від почутого («Андрій остолбенел [5, 45]») і безмежний жаль, співчуття до коханої, прагнення будь-що врятувати її від страждань – саме такі почуття спонукають Андрія до вчинку. У Старицького, як і в Гоголя, Андрій переходить на бік поляків. Бо для нього батьківщина там, де є його кохана: «Що мені свої? У панни мій світ [4, 324]». Так само чітко означає свій вибір Гоголів Андрій: «А что мне отец, товарищи и отчизна?.. Кто сказал, что моя отчизна Украина? Кто дал мне ее в отчизну? Отчизна есть то, чего ищет душа наша, что милее для нее всего. Отчизна моя – ты! Вот моя отчизна!.. И все, что ни есть, продам, отдам, погублю за такую отчизну! [5, 59 – 60]». Такі ж слова промовляє Андрій у драмі М. Старицького в сцені зустрічі з коханою Марильцею [див.: 4, 331].

Отже, обидва автори зображують Андрієву зраду як свідомий вибір. Не страх, не малодушність чи слабкість, а, навпаки, сила кохання й переконань спонукають Андрія до такого вибору. І трагізм ситуації полягає в тому, що у вимірі національно-визвольних змагань цей вибір означає зраду.

У драмі значно рельєфніше, психологічно глибше, ніж у повісті, розкрито образ полячки Марильці (власне, саме М. Старицький дає їй це ім'я і конкретизує її образ вже в переліку дійових осіб – це дівчина років 18). Якщо у М. Гоголя красуня полячка – то фатальна жінка, яка зав'язала світ Андрієві, змусила його віддатися покликіві кохання й цим прирікши на смерть, то М. Старицький насичує цей образ певним трагізмом, розкриваючи душевну драму, спричинену коханням до того, хто у вимірах релігійному й суспільно-політичному є ворогом. Кохання до Андрія загострює моральні страждання Марильці, зумовлює її внутрішнє розщеплення між обов'язком (бути вірною католичкою, відданою своїй вірі й народові) та покликом душі (кохати ворога): «Ні, ні, не можу молитись... Тільки слова марно з уст злітають, а душа не коло твого осяяного вічним сонцем престолу, а коло ворога лютого. Несила, несила їй підвестись до світозорних осель, бо її прикував до землі гріх, та ще де? В ворожому таборі. Син нашого лютого ворога – там; він з своїм кодом приніс і мені, і моїм укоханим кривим, і всім рабам твоїм муки і страшну

жаховиту смерть, а я не можу, не маю сили у тебе, панно, на його гніву просити, а благаю ще святої ласки до нього! [4, 327]». Марильця карається почуттям провини за свій мимовільний гріх, але її кохання до Андрія є непереборним – «невідбійними чарами [4, 327]», «отрутними мріями [4, 327]». Розпач, замкнене коло самопокарання. Марильця – турботлива й любляча донька. Також вона духовно сильна й безкомпромісна («Ні, краще смерть славна, лицарська, ніж ганебна покора і погибель від ката [4, 328]»), віддана своїй вірі (через молитву прагне подолати спокусу [див.: 4, 329]).

Взагалі, М Старицький глибше, ніж М. Гоголь, змальовує образи поляків-ворогів – Марильці, її батька, польського магната-воеводи, коменданта міста Дубна Заремби. Драматург розкриває їхній внутрішній світ, виображує їхні сумніви й переконання, силу і слабкість. І таке «двобічне» зображення подій у творі значно загострює, драматизує його конфлікт: у смертельному двобою зійшлися не просто вороги, а дві рівнозначні сили, два світогляди, два національно-релігійні виміри, які, проте, є затісними для душевних поривань, для людського щастя героїв.

Сцена зустрічі Андрія з Марильцею за своїм духом, настроєм, драматизмом цілком співзвучна з відповідною сценою в повісті М. Гоголя: взаємне кохання героїв, провини й розпач красуні полячки через нездоланну перешкоду (національно-релігійна ворожнеча), Андрієве самозречення як розв'язання цього конфлікту. Проте М. Старицький вносить деякі значущі подробиці у стосунки Андрія й Марильці, які дещо інакше, скоріше, багатоплановіше, ніж у повісті, характеризують Андрія – не просто зрадника, а трагічного героя, котрий на шляху до свого кохання мусить пройти через самозречення й самозраду. Зокрема, у драмі зображено події, що їх не змальовує М. Гоголь: розмова Андрія з батьком Марильці, польським воеводою (у цій сцені зображено вагання Андрія в момент остаточного вибору – щодо зречення віри), воевода благословляє кохання Марильці й Андрія, любовний трикутник (Марильця – Андрій – Заремба), Марильця перев'язує шарфом руку Андрієві «на щастя в бої, на знищення ворогів, на щасливий поворот і єднання [4,333]». Андрій переживає граничний розпач і душевне сум'яття, усвідомлюючи згубні наслідки свого – втім, неминучого – вибору: «(лама руки і припада до столу). Що я чиню? Не тямлю, не знаю! На

кого здіймаю меча? На яку погибель, козаче, ти шлеш свою долю? Ой, що ж се? Ні Запорожжя, ні хуторів рідних, ні церков святих вже не побачу; не побачу ні неньки старої, ні своєї дорогої родини... Ох, а що ж станеться з сивим батьком? Вирве він з чола чуприну і прокляне і день, і годину, в яку породив сина на безчестя і віковічну погибель! (Рве на собі волосся) [4, 334]».

У своєму виборі Андрій не є переможцем (як у Гоголя – хоробрим лицарем-красенем, котрий звитязно воює з учорашніми побратимами, натхненний силою кохання), а, скоріше, жертвою обставин. Обставини – це його непереборне кохання-пристрасть до Марильці. Ці обставини роблять його безвольним, невладним над собою, змушують вбити в собі українця, спокушаючи радощами кохання. Недаремно у сценах, де змальовано внутрішню боротьбу й розщеплення в Андрієвій душі, репліки Марильці звучать як голос спокуси, що немов «...солодкий туман огорта розум... якась отрута сповня... серце... і в'яже волю [4, 332]». Цей голос щоразу, в моменти сумнівів і внутрішнього опору ніби підштовхує Андрія, крок за кроком, до остаточної, незворотної межі вибору: «Любий мій, коханий! (Тихо). Я тебе наділю таким щастям... [4, 332]» і далі: «Від мене на щастя, на залог вічної втіхи! [4, 334]» або ж: «(Питливо). Зараз же... сьогодні ж за кілька годин... без міри і вічне щастя [4, 334]». І коли цей голос цілком полонить Андрія, він запально вигукує: «А, такої спокуси і на світі нема. До пекла ж все! Без повороту до пекла! (Хапа меча) [4, 334]». «Мій, мій! Навіки мій [4, 334]», – промовляє переможно Марильця-спокуса й обіймає Андрія. Цей жест є також символічно промовистим, він означає остаточну, завершену дію.

М. Гоголь не розкриває внутрішнього світу Андрія так глибоко, як М. Старицький. Андрій у повісті – сміливий і рішучий лицар, його вибір є свідомим і безповоротним, заради кохання він без сумнівів і жалю зрікається батьків і родини, віри, вітчизни. Андрій у драмі – суперечливий, трагічний герой, розщеплений між любов'ю до батьків і Батьківщини, відданістю рідній вірі та коханням до Марильці, яке вимагає самозречення і зради. Оця любов до Батьківщини, закоріненість у свій український рід («Цю шаблю дорогу, прадідівську кинути? О ні! [4, 334]») увиразнює Андрієву душевну драму – він мусить розірвати всі родинні й національні зв'язки заради майбутнього особистого щастя. Закономірно, що ця парадок-

сальна ситуація породжує лише один фінал – загибель героя. Не батько вбиває Андрія: зрікшись усього найдорожчого, Андрій ніби запускає механізм самознищення, вже тепер передчуваючи свою долю: «До бою ж! На погибель! [4, 334]».

У драмі так само, як і в повісті, Тарас Бульба від Янкеля дізнається про Андрієву зраду. М. Старицький не змінює змісту цієї розмови, лише переміщує її в перебігу подій на пізніший, ніж у повісті М. Гоголя, час – Тарас дізнається про синову зраду вже після рішення штурмувати Дубно. Драматург розкриває душевний стан Тараса, враженого прикрою звісткою, через його розпачливо-емоційну реакцію зображує глибину страждань, трагедію батька: «О, будь же проклята та година, коли тебе мати з'явила... То я породив такого гада, якого і на світі не бувало? То я батько такому чортячому виплідку? Прокляття! [4, 340]». М. Гоголь зображує емоційний стан Тараса Бульби в цій ситуації значно стриманіше, не розкриваючи його почуттів, а лише побіжно їх змальовуючи: «И поник седою головою, а все еще не хотел верить, чтобы могло случиться такое позорное дело и чтобы собственный сын его предал веру и душу[5, 66]».

І в повісті, і в драмі Тарас Бульба вбиває Андрія, промовивши до нього востаннє: «Я тебе породив, я тебе і уб'ю [5, 92; 4, 342]». Втім, Тарас і Остап у драмі М. Старицького прагнуть помститися за Андрія: «За мною, на мури! Справимо поминки по Андрієві! [4, 343]», – Тарас; «До помсти за брата! До помсти! [4, 343]» – Остап. У повісті М. Гоголя вони не прагнуть такої помсти, Тарас Бульба лише «минуты две думал..., кинуть ли его на расхищенье волкамсыромахам или пощадить в нем рыцарскую доблесть, которую храбрый должен уважать в ком бы то ни было [5, 92]» – більше часу на роздуми він не має, бо знову занурюється у вир битви. Але Тарас Бульба жорстоко мстить полякам за смерть Остапа – свого любого сина, вже згодом, очоливши полк козаків – народних месників: «Это вам, вражьи ляхи, поминки по Остапе! – И такие поминки по Остапе справлял он в каждом селении[5, 114]».

Ляхи беруть Остапа в полон, Тарас падає непритомний від удару ворога. Цей епізод, а також весь дальший перебіг подій у драмі М. Старицького відповідає розвиткові сюжету Гоголевої повісті. Лише М. Старицький, вносячи певні нюанси, розвиває стрімку, напружену драматичну дію, яка вияскравлює глибини пристрастей і

страждань героїв, гранично загострюючи емоційне напруження читача і, зрештою, сягає розв'язки.

Після страти Остапа (у М. Гоголя – у Варшаві, у М. Старицького – на майдані за Дубном) Тарас Бульба (і в повісті, і в драмі), одержимий жагою помсти ворогам за смерть сина, занурюється у вир кривавих битв із поляками. У повісті М. Гоголя він в числі «ста двадцяти тисяч козацького війська[5,110]» очолює найзвитяжніший полк. М. Старицький по-своєму варіює і деталізує ці події, зазначаючи, що Тарас продав усі свої статки «і на ту суму зібрав тисяч десять війська, тобто свій власний повк, та ще сопригласив до гурту отаманів Гуску, Чортопхайла, Гонивітра, і почали гуляти та поминки по Остапові справляти [4, 358]». Ця Тарасова війна-помста, підкреслює автор драми, набуває всенародного характеру: «Багато і охочекомонних, і простого люду приставати стала до батька, віддячити панам-ляхам за їхні катування, за знущання над нашою вірою, за орендарів-жидів [4, 358]». Тарас – герой драми постає як організатор і ватажок народної війни. Отже, М. Старицький зображує Тарасову боротьбу як значно масштабнішу, перспективнішу в просторі й у часі.

Услід за Тарасом, далі йдеться у драмі, піднявся проти поляків і молодий гетьман Остряниця, котрий, втім (як і в повісті М. Гоголя), невдовзі пристає на ганебний мир із поляками. В обох творах Тарас Бульба гнівно ламає навіпil шаблю на знак своєї незгоди, виголошує пророчу промову й вирушає на священну війну. В повісті М. Гоголя на бік Тараса Бульби переходить його полк, і далі «Тарас гулял по всей Польше с своим полком, выжег восемнадцать местечек, близ сорока костелов и уже доходил до Кракова. Много избил он всякой шляхты, разграбил богатейшие и лучшие замки[5, 113]». У драмі М. Старицького Тарас, як кошовий отаман, очолює вірні йому козацькі полки й далі чинить криваву помсту. Він – «мов збожеволів од муки: одна тільки думка опанувала їм – помста. Одна тільки річ зривалась з його уст: «Справити поминки по Остапові [4, 358]». І знову, там, де М. Гоголь змальовує події війни, масштаби Тарасової помсти, М. Старицький заглиблюється у внутрішній світ героя, розкриваючи його, наприклад, через монолог, у якому страждання й біль батькової душі, але над усе – тотальна жага помсти: «Жерущий вогонь поняв моє серце, палить нутро все на вугіль... і не залле його ні море сліз, ні море крові... Тільки помстою, поминками по твоїй

душі, мій сине, і живу [4, 361]». Водночас, загибель Остапова надломлює Тараса, він очікує смерті як бажаної події, як єдиного способу зустрічі із загиблим сином: «...може, господь прибере мене і з тобою знову побачимось [4,361 – 362]». Він почувається зайвим, ображеним долею (вона насміялася з нього, забравши обох синів і цим позбавивши майбутнього) він мислить своє життя як програне. Він стає слабким і вразливим, і це вже є початок кінця: «Ох, Остапе, Остапе! (Тихо заплакав). Пора... Чую серцем, що вже недовго... коли в козацьких очах замість пекельного вогню проступа сльоза, – значить, кінець! [4, 362]». Отже, смерть Тарасову у драмі М. Старицького зумовлює внутрішня логіка подій, на яку накладається збіг зовнішніх обставин. Тоді як Гоголів Тарас Бульба не переживає жодних вагань чи депресивних станів, він сильний і цілісний у своїх переконаннях, і його загибель – це смерть на злеті. В розпалі бою він, весь перейнявшись перебігом подій, не помічає власного кінця, точніше, це для нього є несуттєвим. Так Тарас Бульба у повісті нібито переростає власну смерть, вивищується над нею: «И вспыхнули радостные очи у старого отамана. «Прощайте, товарищи,» – кричал он им сверху. – «Вспоминайте меня... Что, взяли, чертовы ляхи? Думаете, есть что-нибудь на свете, чего бы побоялся козак?..» А уже огонь подымался над костром, захватывал его ноги и разостлался пламенем по дереву... Да разве найдутся на свете такие огни, муки и такая сила, которая пересилила бы русскую силу! [5, 116]», – так талановито М. Гоголь застосовує прийом віталізації смерті.

Назагал, фінальні сцени обох творів є суголосними і в розвитку подій, і в загальній тональності. Лише М. Старицький вносить нову подробицю – лист Потоцького Тарасові з вимогою здатися і прийняти заслужену кару: «Мені відомо, що ти, стара ворона, чортова Бульба, сидиш з жменею псів у цім гарді, так ось мій наказ: здавайся і приймай зо своїми гадюками заслужену кару... Не рахуй, пся крев, на мир... Я тим миром доїду ще і вашого бидлячого гетьмана! [4, 362]». Текст цього листа є образливим і грубим – цим промовистим штрихом, а також через образливі репліки поляків на адресу полоненого Тараса вже наприкінці твору автор довершує образ ворога. Смерть Тарасова у драмі виглядає трагічнішою, ніж у повісті – її не віталізовано так, як у М. Гоголя. До того ж, різну емоційну наснаженість мають завершальні сцени обох творів. У М. Гоголя:

«Козаки живо плыли на узких двухрульных челнах, дружно гребли веслами, осторожно минали отмели, всплашивая подымавшихся птиц, и говорили про своего отамана [5, 116]», – так письменник витворює перспективу, відкрити для майбутнього вічного життя Тараса Бульби (душа людини живе доти, доки живою є пам'ять про неї). У М. Старицького: після прощального Тарасового звернення до козаків, що втікають, «лях б'є його ломакою по голові, огонь охоплює. Кінець [4, 364]» – смерть як завершена дія, остаточний кінець всіх змагань. Це попри Тарасові слова про непереможність козаків і неминучу поразку поляків, що їх він, як і Гоголів Тарас Бульба, виголошує вже на вогнищі.

Висновки. Отже, маємо дві мистецькі інтерпретації одного сюжету – зрада національного обов'язку та синовбивство. Герої обох творів у різний спосіб – несхитно й безкомпромісно або ж через долання власних сумнівів і пристрастей – роблять вибір, що його межа проходить між особистим та загальнонаціональним. М. Гоголь і М. Старицький у різний час, з інтервалом майже півстоліття, звернулися до цього сюжету, цим підтвердивши його позачасову національну актуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Машинский С. Гениальная повесть Гоголя // Гоголь Н. Тарас Бульба. Повесть / С. Машинский. – К.: Веселка, 1981. – С. 117 – 134.
2. Шевчук В. Втрачене сонце України, або Микола Гоголь як український письменник // Гоголь М. Програмні твори / В. Шевчук. – К.: Обереги, 2001. – С. 334 – 348.
3. Старицький М. Твори: у 8 т. – Т. 4. Драматичні твори / М. Старицький. – К.: Дніпро, 1964. – 702 с.
4. Старицький М. Тарас Бульба // Старицький М. Твори: у 8 т. – Т. 4. Драматичні твори / М. Старицький. – К.: Дніпро, 1964. – С. 293 – 364.
5. Гоголь Н. Тарас Бульба. Повесть / Н. Гоголь. – К.: Веселка, 1981. – 143 с.

Одержано редакцією – 15.11.2015

Прийнято до публікації – 10.12.2015

Summary. *Miroshnyk O. Mykola Gogol and Mykhailo Starytsky on Taras Bulba: peculiarities of artistic interpretation of the same plot.*

Introduction. *Artistic interest in dilemma – feelings or obligation, personal or public – it was history to raise these issues and make Ukrainians decide on the order of the priorities. The Ukrainian 19th century artists often portrayed different patterns of the given problem in their works. Two of them are worth mentioning in this context – M. Gogol's story «Taras Bulba» and M. Starytsky's drama «Taras Bulba» («Pid Dubnom»). Both, the story and the drama, focus on the same plot – filicide for treason.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyze M. Gogol's story «Taras Bulba» and M. Starytsky's drama «Taras Bulba» («Pid Dubnom») from the perspective of their coincidences and differences in depicting events and artistic interpretation of characters and scenes.*

Methods. *Cultural and historic, comparative.*

Results. *M. Gogol devoted more than 10 years of his life to the story «Taras Bulba». The final, more detailed version of the work, was published in 1842. M. Starytsky's interest in the theme of Taras Bulba and his sons had been shaping for 17 years. Originally it was libretto for M. Lysenko's opera of the same name (1880). Afterwards M. Starytsky went on working at it as an artist and a playwright. His drama in 7 acts was included in the repertoire of Ukrainian theatre. It was authorized to staging in 1897. As for M. Gogol's story it does not reflect any definite historic period of time. Its characters are not associated with any historic personalities either. In general, the story has much in common with heroic epos, the poetics of Ukrainian dumas in particular. It was created in the spirit of romanticism (idealization of reality, hyperbolization of characters, emphasizing passions and events). The conventional historic background specifies deep inner struggle and thus complex and tragic choice of characters. The author strives for reflecting the spirit of the epoch of the national struggle depicting it by means of spacious descriptions, historic excursus, interiors, landscapes and desposition of characters. These personages are deprived of distinct individual traits. They are rather portrayed as the heroes of folk epos with destructive features of their own. Unlike Mykola Gogol, Mykhailo Starytsky in his drama «Taras Bulba» («Pid Dubnom») depicts characters, happenings, circumstances and the time of events in realistic and trustworthy manner. He deliniates specific personages under concrete conditions. The author aspires to the depth of psychological analysis of his individualized characters. In drama*

their feelings, emotions and heroic deeds are depicted realistically, specifically and psychologically motivated. M. Gogol involves the reader in the epoch of glorious national struggle by means of large-scale landscapes, inner portraits, detailed description of battles and extensive monologues. Unlike M. Gogol, M. Starytsky as a playwright takes advantage of the author's remarks and cues of characters using his peculiar means of expression for thorough depicting events and circumstances. To give character sketches of his personages the author makes use of remarks, dialogues, monologues and utterances. M. Gogol's story and M. Starytsky's drama differ in many ways including structuring of events in story line and portrayal of certain characters.

Originality. *There exists no deep and systematic comparative analysis of M. Gogol's story and M. Starytsky's drama of the same name. This problem has not received due attention in a great number of philological scientific research. So, the results of this research are of scientific novelty .*

Conclusion. *Thus, one can see two artistic interpretations of the literary works of the same plot – treason and filicide. The personages of the drama and the story make their choice differently – on the edge of personal and national. Both M. Gogol and M. Starytsky focused on the given plot in half a century period of time. It was the way that the authors confirmed its timeless national topicality.*

Key words: *story, drama, plot, interpretation, heroic epos, character, poetics of romanticism, realist, romantic, psychological analysis, landscape, portrait, replica, remark.*